

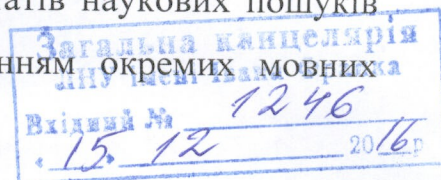
Відгук

про дисертаційну роботу О. М. Горди «Становлення та розвиток словотвірної термінології в галицьких шкільних граматиках української мови (друга пол. XIX – поч. XX ст.)», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова (Львів, 2016 – 353 с. – Бібліогр. і додатки: с.182-353)

Розгляд дисертаційної роботи Оксани Михайлівни Горди дозволимо собі розпочати з деяких зауваг загальнолінгвістичного характеру, що вмотивовують доцільність і своєчасність теми дослідження, засвідчують теоретико-практичну значущість і формулюють концептуальність основних положень.

Граматична думка, об'єктом якої, як відомо, є структура мови, виникає передусім у зв'язку з потребами нормалізації літературної мови в усі періоди її функціонування. Зі ступенем розвитку мови й науки про неї на кожному етапі виникають усе нові й нові проблеми в дослідженні мовних явищ, що потребують однакового розуміння лінгвістичних понять, їх чіткої дефініції, випрацювання й систематизації термінологічних найменувань з метою кодифікації й запровадження в наукову практику.

Хоча в сучасному українському мовознавстві помітним є інтерес науковців до проблем формування та історичного розвитку окремих фрагментів граматичної структури української мови, усе ж доводиться констатувати, що не так багато лінгвістів останнім часом працюють над першоджерелами, що найвиразніше відбивають її специфіку, засвідчують самотутній характер на тлі інших слов'янських мов. Саме тому кожна нова наукова праця з цього циклу робіт – це вже помітне явище в науці і заслуговує підтримки та схвалення. Різнобічний опис усіх сторін будови і життя мови на конкретних історико-географічних теренах дає змогу не апріорно, а на основі задокументованого відповідними джерелами фактичного матеріалу відтворити цілісну картину її становлення і функціонального розвитку. Ідея неперервності розвитку української літературної мови, усталення в ній результатів наукових пошуків мовознавців тісно пов'язана з різноаспектним вивченням окремих мовних

рівнів, з-поміж яких найважливішим визнають граматичний з його складниками – морфологічним, словотвірним і синтаксичним.

Об'єктом дисертаційного дослідження О. Горда обрала термінолексику на позначення понять словотвору в галицьких шкільних граматиках української мови другої пол. XIX – поч. XX ст. Отже, тема дисертаційної роботи органічно вписується в зазначену проблематику, оскільки продовжує серію наукових досліджень, присвячених вивченню становлення, унормування та кодифікованого закріплення в науковій практиці галузевих і, передусім, лінгвістичних терміносистем української мови.

На сьогодні історичний словотвір репрезентовано порівняно невеликою кількістю робіт, тож обрана дисертанткою проблема є **актуальною**.

Історія творення термінів у будь-якій галузі знань – це історія добору і випрацювання таких мовних (лексичних і словотвірних) засобів, які забезпечують чітке розуміння створеного терміна усіма користувачами, а отже, найповніше відбивають сутність позначуваного терміном поняття.

Досліджуваний у дисертації період характеризується значним поживленням термінологічної діяльності українських мовознавців (зокрема граматистів), яка була спрямована на відмову від усталених у граматичній традиції попередніх періодів термінів-церковнослов'янізмів, частина яких була кальками термінів, випрацьованих у греко-латинських граматиках, та на свідоме створення своєї власної національної термінології, яка б ґрунтувалася на живомовній народній основі.

Задекларовані у вступі **методи** дослідження зреалізовано повною мірою у розкритті поставленої **мети** та розв'язанні окресленого кола **завдань**.

Зібраний і скрупульозно опрацьований фактичний матеріал, надто солідний список опрацьованої спеціальної і джерельної літератури (423 позиції!) та додатки засвідчують фундаментальність пошукового потенціалу дисертантки в її прагненні якнайповніше репрезентувати опрацьовувану проблему.

У дисертації істотно поглиблюються наші уявлення про основні тенденції і шляхи формування складу понять і термінів словотвору, про ту роль, яку

відіграли шкільні граматики в розвиткові теоретико-практичної бази українського словотвору, у випрацюванні та систематизації термінів, що можуть у подальшому прислужитися для створення історичного словника словотворчих термінів української мови. Усе це визначає **наукову новизну** дослідження.

Дисертаційне дослідження О. Горди має і практичний вихід, оскільки накреслює перспективу подальшого висвітлення проблематики словотвору, вдосконалення теоретичної бази, поняттєвого апарату, що веде до створення нових термінологічних одиниць або розширення чи звуження змісту вже наявних у науковій мові, а також може прислужитися для створення історичного словника словотвірних термінів. Усе це визначає **наукову новизну** рецензованого дослідження.

Заслуговує на увагу й солідна апробація дисертаційної праці на 16-ти науково-практичних конференціях та в 10-ти одноосібних друкованих публікаціях, 7 із яких опубліковано у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, 1 – у закордонному.

Завдання, які поставила перед собою дисертантка, зумовлено відповідною структурою дослідження, що не викликає заперечень.

Вступна частина повністю відповідає усім вимогам, які висуваються до дисертаційних робіт.

Теоретико-практичний виклад аналізованого матеріалу представлено чотирма розділами. У **першому** розділі, що складається із п'яти підрозділів, дослідниця окреслює коло загальнотеоретичних питань, пов'язаних із вивченням термінологічної системи в цілому та з вивченням словотвірних термінів зокрема, умотивовує доцільність вивчення термінів у синхронії та діахронії, визначає роль галицьких граматик досліджуваного періоду у становленні й подальшому розвиткові термінологічного апарату словотвірної підсистеми граматичного рівня мови; характеризує теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми; простежує динаміку змісту і форми словотвірних термінів та взаємозв'язок сучасного й історичного словотвору.

У другому розділі з трьома підрозділами зосереджено увагу на передумовах виокремлення поняттєвої, а відповідно й термінологічної бази словотвору в досліджуваних граматиках, а також у розкритті ознак терміна в різних авторських концепціях, на їх дефініції та систематизації.

Третій розділ з п'ятьма підрозділами найбільший за обсягом (с. 80-151), та це й зрозуміло, адже саме в ньому йдеться про теоретичне обґрунтування проблеми словотвору і залученого до аналізу фактичного матеріалу з погляду взаємодії форми та змісту одиниць словотвору, якими є поняття, позначувані новоствореними чи наявними в інших джерелах досліджуваного періоду термінами. Акцентуючи увагу на тяглоті термінологічного процесу, О. Горда цілком логічно долучає до аналізу граматичні праці вітчизняних мовознавців першої пол. XIX ст. – І. Вагилевича, Я. Головацького, Й. Левицького та ін., – а також праці зарубіжних учених – Ф. Міклошича, Й. Мучковського, А. Малецького та ін., у працях яких простежується теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми. Важливими і переконливими вважаємо спостереження авторки щодо визначення авторства введених у науковий обіг окремих термінів, що зрідка приписувалися іншим термінотворцям. Коректно дискутуючи з цього питання, О. Горда обґрунтовує свої спостереження і висновки. У цьому розділі послідовно простежується становлення термінологічного апарату словотвірної підсистеми, починаючи з визначення загальнотеоретичних понять на позначення самої науки про творення слів, характеристики способів їх творення, словотворчих ресурсів і завершуючи науковим опрацюванням термінів на позначення твірних і похідних одиниць словотвору, властивих йому категорій і розрядів. Крім того, дисертантка не оминає увагою і такого важливого питання, як співвідношення питомих і запозичених (у тому числі й інтернаціональних) терміноодиниць, переважно з німецької та польської мов, які на той час були вже досить розвиненими і мали безпосередній вплив на формування граматичної думки в Галичині, а відповідно і на термінологічний процес, що мав свої особливості в українських землях.

У четвертому розділі з двома підрозділами дисертантка детально простежує, як випрацюване галицькими граматистами вчення про зміст і форму створених ними термінів сприяло у подальшому розбудові теорії словотвору та розширенню системи термінів у дослідженнях сучасних учених-дериватологів. Спостереження щодо мовознавчої перспективи досліджуваного матеріалу достатньо переконливі та вмотивовані.

Належним чином систематизований і ґрунтовно опрацьований матеріал дисертаційного дослідження дозволив його авторці зробити достатньо виважені, аргументовані загальні **висновки**, що випливають із тих, які подано до кожного з розділів. Зміст дисертації повністю відбивають автореферат та інші публікації О.Горди.

Отже, є всі підстави констатувати, що напрям дослідження, який обрала дисертантка, виявився результативним і вагомим як у теоретичному плані, так і в практичному. У дисертації збалансовано теорію і практику досліджуваної проблеми. Кожне теоретичне положення сформульовано на основі ретельно зібраного і фахово опрацьованого термінологічного матеріалу, що засвідчує високий рівень лінгвістичної підготовки дисертантки.

Даючи загальну позитивну оцінку дисертаційній праці О. Горди та висловлюючи сподівання, що дисертантка продовжить опрацьовувати важливу проблему, дозволимо собі висловити зауваження і побажання щодо деяких аспектів дослідження.

1. Оскільки проблема визначення періодів становлення і розвитку словотвірної термінології є дискусійною в сучасному українському мовознавстві, дисертантці варто було б чітко сформулювати свою власну позицію стосовно цієї проблеми.

2. Порушуючи питання передумов виокремлення поняттєвої бази та термінології словотвору в галицьких граматиках досліджуваного періоду, дисертантка залишає поза увагою термінологічну діяльність граматистів XVI – XVII ст. Л. Зизанія і М.Смотрицького, а між тим у їхніх працях уже зафіксовано деякі терміни, що стосуються словотвору, зокрема такі: *начертаніє*, що відповідає сучасному розумінню поняття *словотвір*; *начертаніє простое*,

сложенное, пресложенное – терміни на позначення словотвірної будови слів, що відповідають сучасному розумінню ступенів твірної основи; *окончание* – термін, що його використали М.Осадца і П.Дячан. До речі, не зайвим було б наголосити, що і в наступні періоди аж до першої пол. ХХ ст. мовознавці використовували термінологію староукраїнських граматистів, що була випрацювана також із урахуванням особливостей рідної їм тогочасної української мови.

3. Варто загострити увагу на тих моментах, які спричинювали появу значної кількості термінів-варіантів для позначення тих самих понять, а також появу синонімічних, полісемічних, омонімічних зв'язків – явищ, не бажаних у термінології, оскільки вони ускладнюють процес нормалізації термінів. Поглиблену аргументацію зазначених відношень у системі термінів доречно було б подати в окремому підрозділі.

4. Навряд чи можна погодитись із тим, що вираз «*слова оуже оутворени*», ужитий у граматиці М.Осадци, є терміном-новотвором (с.120).

5. Помічено неточність у назві праці Є.Кротевича і Н.Родзевич «Словник лінгвістичних термінів», яку в списку спеціальної літератури задекларовано як «Українсько-російський словник лінгвістичних термінів» (с.199).

6. Вважаємо зайвим додаток А, у якому подано біографічні відомості про авторів галицьких граматик, а також відомості у тексті дослідження про учених Ф. Міклошича, І. Ковалика та ін., що було б доречним у науково-популярному виданні, а не в дисертаційній роботі.

Висловимо кілька зауважень і щодо мета-мови дослідження:

1. Варто уникати перенасичення тексту цитованим матеріалом (с.39-40), а також повторення деяких спостережень (с.82,89 і 132; с.107 і 110).

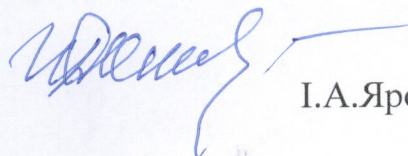
2. Хоч у цілому в роботі витримано науковий стиль викладу матеріалу, усе ж зрідка натрапляємо на висловлювання, які порушують його. Маємо на увазі висловлювання розмовного характеру на зразок: «Москаленко *каже*» (с.16), «дослідження *знайомі* граматистам» (с.14), «мовознавче *знання*» (с.31), «граматисти *писали*» (с.132) тощо.

3.Порушенням стилістичної норми є використання лексеми *приналежність* замість *належність* (с.48,140), а також часто вживаної вставної конструкції *таким чином* – кальки з рос. *таким образом* замість *отже* (с.90,99,139), (пор. також рос. *принадлежность* від *принадлежать*, тоді як в українській мові немає дієслова *приналежати*). Стилiстичним огрiхом вважаємо i надмiрне вживання iнодi на одній сторiнцi прислiвника *так* у значеннi вставного слова (с.14,15,16,34,57 та iн.), а також уживання прийменника *при* у невластивому йому значеннi: «*створює незручностi при вивченнi ... явищ*» (с.159) замість *пiд час вивчення або вивчаючи явища*.

Висловленi зауваження i побажання не применшують вагомої вартостi рецензованої дисертацiйної роботи, яка за рiвнем виконання цiлком вiдповiдає вимогам ДАК МОН України до кандидатських дисертацiй i заслуговує на те, щоб її авторцi О.М. Гордi було присуджено науковий ступiнь кандидата фiлологiчних наук зi спецiальностi 10.02.01 – українська мова.

Офiцiйний опонент

кандидат фiлологiчних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
та лiтератури ДВНЗ «Київський
нацiональний економічний унiверситет
iменi Вадима Гетьмана»

І.А.Ярошевич

